

О. М. Чечель,
к. е. н., докторант,
Національна академія державного управління при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА

Визначено перспективи розвитку двосторонніх економічних відносин України та ЄС. Проаналізовано стан торговельно-економічної співпраці між Україною та ЄС. Визначені можливі напрями розвитку даних двосторонніх відносин, а також альтернативні напрями розвитку зовнішньоекономічної політики України.

The perspectives of development of bilateral economic relations of Ukraine and EU are determined. The state of trade and economic cooperation between Ukraine and EU is analyzed. There are determined the possible directions of development of these bilateral relations, and also alternative directions of development of foreign economic policy of Ukraine.

Ключові слова: інтеграція України, співробітництво з ЄС, вступ до СОТ, євроінтеграція України.
Key words: integration of Ukraine, cooperation with EU, entering to WTO, eurointegration of Ukraine.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Процеси глобалізації світової економіки, усунення бар'єрів у міжнародній торгівлі товарами і послугами, поглиблення економічних зв'язків між різними країнами і регіонами світу, динамічний розвиток телекомунікаційних технологій зумовили необхідність всебічної співпраці країн в рамках різноманітних міжнародних структур. Для сучасної України участь у міжнародній співпраці є надзвичайно актуальною. Це стосується всіх форм міжнародних економічних відносин, але найбільш важливим для нашої держави є інтеграційне співробітництво. Завдяки активній і усвідомленій участі в інтеграційній співпраці Україна може брати ефективну участь в міжнародному розподілі праці, збільшити не тільки загальний обсяг експорту, але й раціоналізувати його структуру за рахунок високотехнологічної продукції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Глобальні проблем регіональної інтеграції України стали предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як А.С. Філіпченко, О.І. Рогач, О.І. Шнирпов [1]. Досить інформаційною з позицій місця України у системі міжнародних відносин є аналітична доповідь "Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин" під авторством Манжола В.А., Андрущенко С.В., Капітоненко М.Г., Константинов В.Ю. [2]. Цінним джерелом для написання даної статті стали електронні інформаційні ресурси Державного комітету статистики, Представництва ЄС в Україні, Світової організації торгівлі.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Внаслідок свого географічного розташування Україна водночас належить до Центральноєвропейського, Чорноморського та Східноєвропейського регіонів, а її територія є інтегруючою між їх складовими части-

нами. Проте за інерцією політичного мислення Україну відносять до пострадянського простору. Її специфічне геостратегічне та геополітичне положення у контексті глобальних тенденцій розвитку світових подій вимагає від української сторони зваженої і далекоглядної зовнішньої політики.

Становлення і зміцнення України як політично суверенної та економічно сильної держави є одним із суттєвих факторів збереження миру і стабільності на європейському континенті і в світі в цілому, важливою передумовою його поступального і безконфліктного розвитку. Через Україну проходять транзитні шляхи, життєво важливі для енергетичної безпеки Європи. Українська сторона продемонструвала, що може бути важливим партнером у сфері забезпечення стабільності на європейському континенті. Головною ознакою процесів, що відбуваються у сучасному світі, є глобальна інтеграція економіки, політики, науково-технологічної сфери, природоохоронної діяльності. У сучасних умовах глобалізації та регіоналізації економічного життя розвинуті країни намагаються підвищити конкурентоспроможність власної економіки за рахунок участі в інтеграційних угрупованнях, використовуючи не лише конкурентні переваги національної економіки, а й всього об'єднання.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Навіть поверхневий аналіз сучасної політики інтеграції нашої держави дозволяє побачити три основні її напрями:

- Подальше поглиблення економіко-політичних відносин з ЄС;
- відновлення економічного та політичного співробітництва у рамках ЄП;
- розвиток економічного та політичного співробітництва у світових підсистемах.

У даний час домінуючим вектором української зовнішньої торговельної політики є європейський. Вперше цей напрямок інтеграції був проголошений в липні 1993 р. в документі "Основні напрями зовнішньої політики України", затвердженому Верховною Радою України. Там, зокрема, зазначалося, що "перспективною метою українською зовнішньої політики є членство в Європейському Співтоваристві й інших європейських структурах".

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами (далі — УПС) та їх державами-членами, яка була підписана у Люксембурзі 14 червня 1994 року та набрала чинності 1 березня 1998 року, а також План дій "Україна — Європейський Союз", який схвалено сторонами 21 лютого 2005 року у м. Брюссель. Дія Угоди закінчилася у березні 2008 року, проте сторони дійшли принципової згоди про продовження її дії ще на один рік.

Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами встановила правові рамки співробітництва України і Європейського Союзу, а також визначила напрями інституційних і структурних реформ в Україні задля створення умов для ефективного функціонування ринкової економіки, що передбачає здійснення конкретних заходів.

У зв'язку із закінченням дії УПС актуальним питанням на даний час є укладення Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, офіційні переговори щодо укладення якої розпочались 22 січня 2007 року, коли Радою Європейського Союзу з питань зовнішніх відносин було затверджено мандат Європейській Комісії на проведення переговорів.

5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди, яка після Дванадцятого саміту Україна — ЄС носить назву "Угода про асоціацію" між Україною та ЄС. На період до укладення Угоди про асоціацію щороку автоматично продовжується чинність УПС.

Основними інститутами співробітництва є:

— Саміт Україна-ЄС за участю Президента України та делегації ЄС у складі:

1) глави держави або глави уряду країни, що головує в ЄС;

2) Голови Європейської Комісії (ЕК);

3) Високого Представника ЄС з питань спільної зовнішньої і безпекової політики;

— Рада з питань співробітництва за участю Прем'єр-міністра України та делегації ЄС у складі:

1) міністра закордонних справ країни, що головує в ЄС;

2) члена ЕК з питань зовнішніх зносин;

3) Високого Представника ЄС з питань спільної зовнішньої і безпекової політики.

— Комітет та галузеві підкомітети з питань співробітництва;

— Комітет парламентського співробітництва;

— також здійснюються регулярні консультації України — Трійка ЄС та постійні експертні консультації. Загалом щорічно між Україною та ЄС відбувається понад 80 офіційних зустрічей та консультацій на високому і експертному рівнях.

Наразі ЄС не готовий надати чітку відповідь на запитання щодо визнання перспективи членства України в Євросоюзі, що пов'язується зі складністю процесу

внутрішніх трансформацій в ЄС та стриманою громадською думкою у державах-членах ЄС щодо перспектив розширення Союзу.

У своїх документах Брюссель лише "визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір", "залишаючи відкритим будь-який майбутній розвиток відносин України та ЄС" [3].

Говорячи про інтеграцію України в ЄС, в першу чергу, слід звернути увагу на те, наскільки її економіка відповідає Копенгагенським критеріям. Як відомо, в червні 1993 року в Копенгагені були сформульовані і встановлені умови прийняття країн Центральної і Східної Європи в ЄС. Їх можна розділити на декілька блоків — політичний, юридичний і економічний. Зокрема, економічні критерії вступу країн Центральної і Східної Європи в ЄС передбачають такі основні умови:

— встановлення рівноваги між попитом і пропозицією в результаті взаємодії ринкових сил;

— лібералізація цін і торгівлі;

— відсутність значних бар'єрів, які обмежують вхід на ринок (створення нових фірм) і вихід з нього (банкрутство);

— макроекономічна стабільність, складовою якої є стабільність цін, державних фінансів і балансу зовнішніх розрахунків;

— достатній рівень розвитку фінансового сектора, здатного перетворювати накопичення на інвестиції у виробництво;

— здатність конкурувати і витримати тиск ринкових сил на внутрішньому ринку ЄС;

— існування функціонуючої ринкової економіки, рівень стабільності якої достатній для того, щоб економічні агенти приймали рішення в прогнозованому середовищі;

— розвинена інфраструктура (постачання енергоносіїв, телекомунікації, транспорт тощо), достатньо високий потенціал освіти, науки;

— вплив держави на конкурентоспроможність методами торговельної політики, шляхом проведення відповідної політики в сфері конкуренції і надання державою допомоги середнім і малим підприємствам тощо;

— достатній рівень і динаміка торговельної інтеграції країни з Союзом до вступу (враховуються обсяги і структура торгівлі з країнами-членами Союзу);

— питома складова малих фірм.

Оцінюючи сучасний стан економіки України можна зробити висновок, що формально вона відповідає окремим Копенгагенським критеріям (здебільше це стосується загальних макроекономічних параметрів). Підтвердженням прогресу в цій сфері є той факт, що в кінці 2005 року ЄС надав Україні статус країни з ринковою економікою. Проте, незважаючи на своє прагнення інтегруватися в ЄС, Україна поки що не здатна його реалізувати.

Важливість розвитку даного вектора зовнішньої політики підтверджують і статистичні дані торговельно-економічної діяльності.

За даними Держкомстату, в першому півріччі 2009 року ЄС — найбільший зовнішньоторговельний партнер України (30,77 % зовнішньоторговельного обороту). При цьому частка експорту до ЄС — 27 товарів та послуг українського походження становила 25,25 %, а імпорту з ЄС — 36,17 %. Сальдо торгівлі товарами та послугами з країнами ЄС склалося від'ємним в обсязі 2,53 млрд дол. США проти — 5,12 млрд дол. США у I

півріччі 2008 року [4].

Серед головних торговельних партнерів України ЄС — 27 провідні позиції обіймали: Німеччина, на яку припало 20,68 %, або 2,19 млрд дол. США сукупного ЗТО України з ЄС, Польща — 13,53 % ЗТО, або 1,43 млрд дол. США, Італія — 9,77 % ЗТО, або 1,03 млрд дол. США [4].

У першому півріччі 2009 року прямі інвестиції в Україну з країн-членів ЄС склали біля 30 млрд дол. США, що становить 79,0 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Приріст прямих іноземних інвестицій з 01.07.2008 по 01.07.2009 з країн-членів ЄС склав більше 11 млрд дол. США. Серед країн ЄС перше місце за обсягами інвестицій в Україну посідає Кіпр (8 млрд дол. США); друге місце посідає Німеччина (більше 6 млрд дол. США); третє місце — Нідерланди (майже 4 млрд дол. США) [4].

Загальний обсяг прямих інвестицій з України в першому півріччі 2009 року до країн-членів ЄС сягнув близько 6 млрд дол. США, що складає 99,3 % від загального обсягу українських інвестицій до країн світу. Серед країн ЄС перше місце за обсягами інвестицій з України посідає Кіпр (близько 6 млрд дол. США), друге місце посідає Польща (майже 5 млрд дол. США), третє місце — Латвія (трохи більше 3 млрд дол. США) [4].

Найбільш актуальним питанням співробітництва Україна-ЄС на сучасному етапі є ведення переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на заміну УПС, яка міститиме також суттєву складову про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Україна та ЄС ведуть переговори про укладення Угоди про асоціацію на заміну Угоди про партнерство та співробітництво з березня 2007 року. Станом на кінець листопада 2009 року відбулося 14 раундів переговорів.

Створення всеохоплюючої та поглибленої зони вільної торгівлі з масштабним сегментом наближення регуляторного законодавства України до стандартів ЄС сприятиме поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Порівняно з існуючою Угодою про партнерство та співробітництво Угода про асоціацію з ЄС є якнайновим, поглибленим форматом відносин між Україною та ЄС. Угоди такого типу були укладені свого часу з країнами Центральної та Східної Європи і є важливим та логічним кроком на шляху наближення в перспективі до наступного етапу — укладення угод про вступ до ЄС. Завдяки цьому Україна наблизилася до балканських країн, які кілька років тому уклали з ЄС угоди про асоціацію та стабілізацію.

В основі політичної асоціації — конвергенція позицій України та ЄС з усіх питань міжнародного миру та безпеки, забезпечення безпосередньої участі України у політиках, агенціях та програмах ЄС, спільність дій з метою забезпечення інтересів національної безпеки Української держави.

В основі економічної інтеграції — створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі України з ЄС на основі чотирьох свобод, що буде вести до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку Євросоюзу. Уточнення: всеохоплююча ЗВТ — означає лібералізацію торгівлі не лише товарами (включаючи продукцію сільськогосподарського виробництва та іншу чутливу продукцію), але й лібералізацію торгівлі послугами, вільний рух капіталу. Поглиблена ЗВТ — означає

поступову конвергенцію з ЄС у регуляторних та інших сферах (стандарти, оцінка відповідності, санітарні та фітосанітарні правила, конкурентна політика, державні закупівлі тощо).

Важливим досягненням інтеграційної політики нашої держави є вступ до СОТ. 16 квітня МЗС офіційно нотою повідомив Генерального директора СОТ стосовно завершення внутрішньодержавних процедур набуття членства в СОТ. Таким чином, 16 травня 2008 року Україна набула членства у Світовій організації торгівлі.

Вступ до СОТ означає для України:

- інтеграцію до міжнародної ринкової економіки, створення правових засад для стабільного і передбачуваного ведення бізнесу і міжнародної торгівлі;

- доступ до міжнародного механізму врегулювання торговельних суперечок;

- створення сприятливого клімату для іноземних інвестицій;

- більш широкий вибір товарів і послуг;

- отримання Україною статусу повноправного учасника міжнародної торгівлі, що збільшить її можливості брати участь у регіональних союзах і об'єднаннях.

Система зобов'язань України як члена СОТ віднині є складовою частиною єдиної політики у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Дані зобов'язання передбачають:

- трансформацію і зв'язування рівнів мита та лібералізацію режиму доступу до ринку послуг;

- гармонізацію національного законодавства з вимогами та правилами СОТ відповідно до Закону України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ";

- реалізацію єдиної державної зовнішньоекономічної політики з урахуванням Закону України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до СОТ".

З метою належної імплементації положень Протоколу про вступ України до СОТ та системи угод СОТ, Міністерством економіки України ініційовано та розроблено План заходів щодо адаптації української економіки до вимог СОТ, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України.

У рамках реформування торговельного режиму з метою подальшого приведення його у відповідність до норм та принципів СОТ економічна політика держави має передбачати:

- запровадження чіткої, взаємної й ефективної співпраці між Урядом України та СОТ;

- забезпечення співробітництва з відповідними комітетами СОТ, участь у двосторонніх та багатосторонніх переговорах у рамках СОТ;

- забезпечення виконання зобов'язань України, взятих в рамках вступу до СОТ;

- ефективне застосування системи моніторингу для забезпечення відповідності правилам СОТ з метою запобігання можливим суперечкам з країнами-членами СОТ;

- реалізацію заходів, спрямованих на інформування громадськості та підтримку бізнесу у використанні системи переваг від членства в СОТ;

- сприяння українським експортерам у покращенні інформованості щодо доступу на ринки країн-членів СОТ.

Членство в СОТ для будь-якої країни є необхідною умовою повноцінної інтеграції у світове господарство. Для України, з обсягом експорту товарів та послуг, який

складає близько половини ВВП, вступ до СОТ забезпечив міжнародно-правовий рівень торговельних стосунків з країнами-членами Організації. Україна, за даними Секретаріату СОТ, за обсягами торгівлі займає 33 місце у світовій системі торгівлі.

Починаючи з 2005 року, за винятком 2009 року, коли глобальна фінансова криза торкнулася України, відмічається щорічне зростання показників промислового виробництва, зовнішньої торгівлі, ВВП та прямих іноземних інвестицій. Тобто вступ України до СОТ здійснювався у сприятливих економічних умовах. Процес поглиблення торговельно-економічного партнерства між Україною та країнами світу після набуття державою членства у СОТ було збережено.

Аналіз впливу членства держави в СОТ на активізацію зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних підприємств можна зробити на основі порівняльного аналізу статистичних даних зовнішньоекономічної діяльності за 2007—2008 роки за умови виключення впливу інших основних чинників.

Так, експорт до країн-членів ЄС за 2008 рік становив 3,4 млрд дол. США, що більше ніж на 72%, або 1,4 млрд дол. США, за 2007 рік. Одним з основних позитивних факторів, що вплинув на експорт промислової продукції після вступу України до СОТ, є припинення квотування експорту української металопродукції на ринок ЄС. Зовнішньоторговельний обіг між Україною та США в порівнянні з 2007 роком збільшився на 217,3 млн дол. США, або на 85%. Експорт товарів з України до країн Африки у 2008 році склав 3,9 млрд дол. США, імпорт — 1,6 млрд дол. США. Це найбільші показники торгівлі з країнами Африки за всю історію України [5].

Позитивний вплив на динаміку експорту Центральної та Східної Європи також пов'язується із скасуванням кількісних обмежень на шість груп металопродукції, що дозволило суттєво збільшити експорт металопродукції до окремих країн регіону, зокрема до Болгарії — більш як у 3 рази, Румунії — у 1,7 рази тощо.

Позитивна динаміка українського експорту до країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону пов'язана зі скасуванням кількісних обмежень на імпорт у країни регіону металопродукції та продукції хімічної галузі.

Також вступ України до Світової Організації Торгівлі відкрив можливість для укладення угод про вільну торгівлю відповідно до вимог СОТ з іншими країнами. На сьогодні ведуться переговори з країнами-членами ЄАВТ (Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн), Сінгапуром, Туреччиною тощо.

Загальний аналіз зовнішньоторговельних відносин України свідчить, що вступ держави до СОТ позитивно вплинув на гармонізацію торговельно-орієнтованого законодавства держави з договірною-правовою системою СОТ і сприяв активізації торговельних відносин з країнами-членами Організації.

Одним з основних позитивних факторів, що вплинув на експорт промислової продукції після вступу України до СОТ, є припинення квотування експорту української металопродукції на ринок ЄС.

Сільське господарство було найважливішою складовою переговорного процесу в рамках вступу України до СОТ. Основною метою успішного завершення цих переговорів було забезпечення належного рівня підтримки агропромислового комплексу країни та створення умов для конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробника після вступу до СОТ. Узгодже-

ний рівень внутрішньої підтримки сільського господарства гарантує конкурентоспроможність вітчизняного агропромислового комплексу в умовах членства в СОТ.

Водночас обґрунтований аналіз наслідків для української економіки набуття державою членства в СОТ з огляду на значний негативний вплив на всі сектори економіки світової фінансової кризи, ураховуючи відсутність офіційних статистичних даних за повний річний період з дати вступу держави до Організації, зробити неможливо.

ВИСНОВКИ

Враховуючи проаналізовані особливості інтеграції України до європейського співтовариства, слід зазначити, що економічна політика нашої держави повинна враховувати, що Україна як незалежна країна знаходиться в геополітичному торговельному просторі 10 прикордонних держав: Росії, Польщі, Білорусії, Словаччини, Болгарії, Угорщини, Румунії, Туреччини, Грузії. Це величезний потенційний ринок збуту української продукції. З цими країнами Україна має загальний кордон, а з Туреччиною і Грузією — морську в акваторії Чорного моря.

Україна явно недооцінила потенційні можливості цих країн у розширенні торгово-економічних відносин, у зміцненні своєї економіки. Відновлення раніше існуючих економічних зв'язків і їх значне розширення країн є для України об'єктивною необхідністю. Через простір цього ринку Україна може просувати свої товари на інші ринки.

У торгівлі з країнами ЄС виявилася повна безперспективність орієнтації на експорт сировини і виробів первинного ступеня переробки. Структура експорту України буде залежати від реалізації нової економічної програми уряду, орієнтованої на розвиток сучасного машинобудування, металургійної, хімічної промисловості. На ринку ЄС варто взяти курс на максимально швидке адаптування вітчизняного виробництва до економічних реалій сучасного ринку. На озброєння варто взяти досвід Японії, Південної Кореї, Тайваню щодо енергозбереження й уміння робити продукцію з мінімальними витратами, конкурентоздатну на цьому регіональному ринку. Без цього Україна не зможе успішно інтегруватися в ЄС і світову господарську систему. У торгівлі України з країнами ЄС видна її незбалансованість.

Література:

1. Світова економіка: підручник / А.С. Філіпченко, О.І. Рогач, О.І. Шнирпов та ін. — К.: Либідь, 2001. — 582 с.
 2. Манжола В.А., Андрущенко С.В., Капітоненко М.Г., Константинов В.Ю. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин (аналітична доповідь). — К.: ІМВ, 2006. — 66 с.
 3. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і ЄС. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998D0149:EN:NOT>
 4. Державний комітет статистики України. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 5. Представництво ЄС в Україні. Торгові та економічні стосунки. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/trade_relation/index_uk.htm
- Стаття надійшла до редакції 07.10.2010 р.*